

զոդացած են իրենց սիրածներէն՝ շնորհք, հրապուր, փայլ ու պերճանք (տես Հայերէն 19րդ երդը)։ Ծէքսպիրի նշաւազներու մէջ նման պատկերներ շատ կան, առնուած ծարիրկներու բոյրէն ու զոյնէն, պատկերներն՝ որոնք անոր բանաստեղծութեան կու տան բնականութիւն եւ ջերմութիւն. նոյնը կը գտնենք Սայաթ-Նովայի քով։ Տարբերութիւնը անոնց երկուքին արտայայտութեան մէջն է, այնպէս որ եթէ Ծէքսպիրի ստղերուն հաղուեցնենք Թիֆլիսի բարբառն ու զոյնը, կ'ըսէ Պարոյր Սեւակ, զժողովրթէ կարելի ըլլայ զանոնք իրարմէ՝ զանազանել։ Զգացումի ոյժ, զազափարի նոյնութիւն, ապուրմաներ, զազտնի պահեր՝ որ ճիշդ կը դառնան ու սրտէն կը բխին քնացած խել պահուն, արամադութիւնը դերին դառնալու իր սիրոյն, իր զբոլս տիկնոջը, նոյն է Սայաթ-Նովայի ստրուկի, նոյնքին արամադութեան՝ հանդէպ իր Քթազաւուր եւրօյն, մնալով միշտ այս արէնը մտքի թոյլէք պէս բան մը, սլացք մը, մերթ պարտնք, երեւակայութեամբ ուժղանցած, մարմին առած գեղեցիկ էակ, ճիւղածով (երազ, փափաք, ցնորք) ապրուած երջանկութիւն՝ որ կը ցնդի ու կը խուսափի։ Եւ այդ սէրը այնքան ուժգին է, որ կը դառնայ հիւանդութիւն. սէրէն (= ճէլխէմէն) տանջուած հոգի, հիւանդացած բանաստեղծներ են երկուքն ալ. այս զազափարին ու արտայայտութեան կը հանդիպենք երկուքին մէջ ալ։ Հիւանդութիւնն է սէրը հիմա, անհանգիստ, տանջող պայակով։ Նոյն թոյնն է որ կը պահանջուի իր անդարմանելի մէրքին համար, այն թոյնը՝ որով օր մը թունաւորութեան, [Ծէքսպիր, 141րդ Նուադ - Սոնէթ]։

Ճէլխէմէն հիւանդացել իմ,

դիդի համա իմ լալի.

Վախում իմ թէ դարձրեն հալէ,

եղի համար իմ լալիք։

[Ավով. ԻԲ. Հասր. 36]

Պարոյր Սեւակ Թարգմանելով քանի մը կտոր Ծէքսպիրի Նուազներէն՝ փաստացի կ'ուղէ ապացուցեն այս մերձաւոր-

ութիւնը (էջ 435-441)։ Անոնց մէջ կը նշմարուին, կը զգացուին յուզումի, մը տանութեան, պատկերներու իրարու հետ հաղորդակցութիւններ ծարղային սրտի ճամբով. 'Համոզելու մար մեզ' Ծէքսպիրի եւ Սայաթ-Նովայի սիրեր-զուժեան խորքի եւ զգայնութեան համամանութեան մասին։

ՆՄՃ.

ՍՏԵՓԱՆ ԵԱՀԱՊԱՅ. «Մեր երկիրը» հրատարակութիւն Սեւակ Հրատարակչական ՏՈՒՄ, ՊԵՂՅԱՆ, 1971։

Յուշերու ամփոփում մը, տաք, խանդավառ, Հայաստանի արեւով լեցուն։ Ստեփ. Եահպաղ Թումանյանի ծննդեան 100րդ տարեդարձին տօնակատարութիւն ներուն համար՝ Սփիւղաշաչուութեան հետ Մշակութային կապի կոմիտէին հրաւիրուած, երջանկութիւնն ունեցած է տարիներու իր երազը հուսկ իրականացած տեսնելու։

Ոգեւորութեան շնչով, հայրենասիրութեան զգացումէն առած իր ոյժն ու ջերմութիւնը՝ զողորմ է մարդը դէրուածքը, Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան։ Մայրաքաղաքին հայակապ գեղեցիկութիւններէն հոգեմայլորէն յափշտակուած՝ գերադրական արտայայտութիւններ ունի ան։ Մարդեր իրենց հաղուստով, ձայնով ու լեզուով, բնական գեղեցիկութիւնները, Արարաբը՝ կախարհիչ եւ դիմումցող, օդը թեթեւ եւ դուարթ, ու փայլանքներ որ կը քաղէ ամէն անցքին, պոռթկումներ կու տան իր սրտին։

Էլմիստինն իր պատմութիւնով, իր տաճարով, կրօնքին եւ կենսական կապուած հայուն խորհրդանշը՝ առանձին լեզու մը ունի եւ գինքը դրաւող տարրերէն առաջինը կ'ըլլայ, հոն հասնելէն օր մը կամ երկու օր ետքը՝ կը յաղորդեն այցելութիւնները։ Սիւլա կապուած տիկնանի առաջնորդութեամբ ընայիլիկ առողջարանը կը դիւթէ գինքը, վայր մը եղական՝ ուր զոյն, գեղեցիկութիւն եւ

ներառանկություն, ընկերային սերտյազործնական ապացույցի մը դիմաց՝ կ'ողջունեն զինքը, չտեսնուած հանգստաւէտութեան մը բարիքով, որ վերապահուած է քառուղիէ դորձարանի աշխատաւորներուն: Ծաւալող հմայում է պարզապէս. ես ալ կարգաւով իր տողերը՝ առաջին անգամ իր քով կ'անդարաշուծեմ նման իրականութեան մը:

Ծիծեռնաբերդի ստորոտն է: Կրախիճէ ճամբայ մը կը տանի հոն, բարձրանալով զէպի Յուշարձանը: Յուշումի ապրումներ: Ուրիշ օր մը՝ Սարգսրապատ: Ճեթէ Միծեռնակաբերդին Յուշարձանը, կ'ըսէ այցելուն, կը խորհրդանշէ Հայուն կրաւորական աննկուն դիմադրութիւնն ու հրաշագեղ յարութիւնը, Սարգսրապատինը կը ներկայացնէ հայ Ժողովուրդին ուղղակի ինքնապաշտպանութիւնը, ապելլու հզօր կամբքը, իրացնական հերոսութիւնը՝ վճռական ճակատամարտին մէջ»:

Ծանօթութիւններ անձերու հետ՝ Անժելա Ստեփանեանի (կինը Նայիրի Զարեանին), Դուրտ. Միքայէ Հիւսեանի, Անահիտ Սահեանի, Յովհ. Երազի «Տէրիվ» բանաստեղծին հետ, Փրոֆ. Ռուսէթ Յովհաննէսեանի հետ (գասաթոս Պետական Համալսարանի մէջ ուսուցողականութեան), Փրոֆ. Մ. Ուզունեանի հետ (Իրաւաբանութեան դասախօս), Վարդէս Պետրոսեանի հետ («Գարուն» ամսագրին խմբագրական), որ կը յայտարարէ թէ թիւթը 42-000 տպագրանալով լոյս կը տեսնէ, եւ աւելին ալ զեռ պահանջ կայ, բայց թուրք կը պակսի: Հայաստանի մէջ թուրքի սպառումը իր համեմատական քանակութեամբ մէջ առած՝ իսկապէս շատ է...:

«Գրողներու Միութեան տունը» կը բանայ իր դռները հին եւ նոր ծանօթութիւններուն: Ստեփան Կուրորիկեան՝ Սով. Գրականութիւն ամսագրին գլխաւոր խմբագիրը, Եդ. Թօփեան՝ Միութեան Ա. Գարտուղարը, եւ ահա դադափաբներ կը փոխանակուին՝ կոպէլու: Սփուռը Հայաստանի Մշակութային կեանքին հետ:

Պարոյր Սեւակ՝ Թուրքի եւ զուգու ուսուստ մագրերով, աշխոյժ եւ համակրե-

լի, որուն ծանօթութիւնը բացառիկ դուշութիւն եւ հողեկան հրճուած պատճառած է անոր՝ դադափաբներու ազատութեան եւ երկոստարական առուելութեան համար:

Գէորգ Խմին եւս տպաւորած է զինքը. անոր անձին, խոսակցութեան, զերթուածներուն մէջ չլուրջ իմաստութիւն եւ խորք՝ դուած է: Մարտիրոս Սարեան, իննսունամեայ վարպետ նկարիչը, ճշմարիտ հայրենասէրը՝ որ քաղցրութիւն եւ հմայք մը թուած է իր աչքերուն, երբ յաջողած է բարեբախտօրէն գտնել զինքը իր թանգարանին մէջ եւ լսել անոր խորհրդածութիւնները, Սփուռի Հայութեան ուղղած իր ջերմ խօսքը՝ պահպանելու իրենց ազգայնութիւնը եւ «հարատեանալու հայրենիքին վերելքով»:

Ու զեռ քանիներ՝ արուեստագէտ, բանաստեղծ, վիպագիր, հրապարակագիր, մտքի եւ դրէի մարդիկ, համալսարանի ուսուցչականներ յիշուած են հոն, որոնց մէջ միշտ կը դռնէ լրջութիւն, ձեռնհասութիւն, նուիրում իրենց գործին: Անուններու ցանկ մը պիտի ըլլար այս էջը՝ եթէ բոլորն ալ արձանագրէին: Բայց ամէն հանդիպումէ, գրոյցէ, զոր կը նկարագրէ, այն կը հետեւի՝ որ Ստեփան Ծաւալող կ'ուզէ անկողմնակալ մը նալ, մարդու աչքով նայիլ, հիանալ աւելին րանի վրայ:

Արուեստը երեւանի մէջ՝ ամէնէն աւելի դիւթող ու դրուելէ ետք է գրողին: Մէքը զէպի մշակոյթը, զէպի լեզուն եւ արուեստը, նոյնիսկ «Հայրենաճը» երկսեռ գեղեցիկ երկոստարական՝ յայտնի երեւոյթի մը պէս եկած է իրեն: Երեւանի մէջ կառուցուած արձանները, «օփերա»ն, թատրոնները, պարտէզները, եւ նոյնիսկ հրապարակութիւնները (որոնք ամէն անգամ գեղեցիկապատկան չեն)... վերջապէս ամէն ինչ կը հաստատեն թէ հայ Ժողովուրդը ունի արուեստի սէրը, պահանջը:

Հնախօսութեան եւ պատմութեան թանգարանները մանաւանդ, Մատենադարանը հոյակապ եւ վսեմ՝ որուն բարձրութիւնն նայած է զէպի հեռուոր անցալը, մազազաքներու խորութիւնն-

րուն մէջ ազդին միտան ու հոգին կարգաւորվում։ Աւերակները «Զուարթնոց», «Ֆեդարոզ» ու «Գառնի» եւ այլն, անպատու մ դարւնութիւն ունեցած են անոր վրայ։

Տպաւորութիւնները միշտ լաւատեսի, խանդավառի, մեծ ազդասէրի սրտին հետ կապ ունին, դէժ դրուածքը հասկէս այդ կ'արտայայտէ։ Լսուած խօսք է որ սովետական երկիրներու մէջ դատաւարութիւնը դոմիկալ է եւ ոչ թէ դանաշատիթէն օգտուելով՝ Շահպաղ ուզած է ստուգել այս պարագան եւ շնորհալի հայ փաստաբանուհիի մը հետ, տրուած իրեն առաջնորդ, այնելած է դատարանները, ներկայ կ'ըած քանի մը դատաւարութիւններու, դոմիքաց, խոնուած բազմութեան մը հետ։ Զոգացած տպաւորութիւնը կ'ըած է աւելի քան դժաւորացիչ։

Ընդհանուր ուրախութեան եւ խանդավառութեան կցած է տխուր էջ մը։ Հետաքրքրական է այդ ճեփը, որ անպատճառ կը մղէ ընթերցումի։ Ինչ բան պարզօք պատահած կրնայ ըլլալ՝ որ իր քաղցր տպաւորութիւններու ներդաշնակութիւնը խանդարած է։ Երկար տտեն տատմամբ է դրի յանձնելու համար զայն։ Բայց հուսկ մտցուցած է խորքը դածութեան մը պէս բան մը՝ որ ողջ մտնութիւնը կը փաստէ դրոշին մէջ։ Եւ լաւ է որ մաս կազմած է դրուածքին։ Քսուներու, բամբասողներու, զրպարտողներու, սուտի եւ անախառնութեան հերոսներու խմբակն է, որոնց հարուած մը կը կարծէ տայ։ Ատոնք երեւանէն չեն, այլ դուրսէն հասած են հոն, եւ տփրահութիւնը սկզբունք ըրած՝ ինքնահաւան դատաւորները կը հանդիսանան ամէն բանի։ Այս է միտքը Ս. Շահպաղին։ Անոնք անուն չունին, տակէն կը դործեն, խաւարին դործիչներն են, որ կը խոսին լոյսն ու ներդաշնակութիւնը։ Ատոնք վիրաւորած են նաեւ յուշագրին ողջմտութիւնը, հայրենասիրութիւնը, այնքան՝ որ չէ ուզած լուսութեամբ անցնիլ բոլորովին։

Հակառակ այս խտական ծայրին, տխուր էլոյթին եւ խոսովն ու ազմկող փաստութեան, Շահպաղ՝ հայրենիքի հան-

դանակը հոգիին մէջ՝ 50 տարուան մէջ աննման վերելք մը կը տեսնէ փոքր Հայաստանի մէջ, հիացուցիչ կերպով դերազանց, նոյնիսկ անբաղդատելի մեր օրերուն ուրիշ երկիրներու, ուրիշ ժողովուրդներու քով յայտնուած նման երեւոյթներուն հետ։

Աւերակներէն վերածնած փիւնիկը՝ Հայաստանն է միայն այսօր պատմութեան մէջ։

Ստեփան Շահպաղ ուրիշ դործերու մէջ եւս ցոյց տուած էր իր շնորհը սահուն եւ համեմէլ արձակագրի։ Հոս ալ տնայական է իր խօսուն եւ աոխնեոյ ընտրօքը։

Ճ.

☆

ՀԱՅՈՑ ՏԱՆԹԻԱԿԱՆ, Քաւարան եւ հրաշալի յարուրին, Փրոֆ. Հայկ Ա. Արամեանի (Ուլմիսթով, Պէյրութ, 1970, էջ 229:

Խորհուրդներ պարունակող գեղեցիկ խորագիր. բայց քաւարանը թէ դոմիքէն ետք՝ հրաշալի յարուրին։ Քաւարան ուզած է դնել հեղինակը, վասնզի ազատութիւն չկայ Դոմիքէն։ Սակայն եղեմը, որ նկարագրուած է հոն անցողակի եւ մերթ ուղակի, իսկական դեմոկրատիան է մարմիններու եւ բրիտանայ հայուն։ Փրոֆ. Հայկ Ա. Արամեան առանձնացած իր Սպարկուրի լոնային առանձնաբանը, հակառակ խաղաղութեան գոր կը վայելէ, չէ կցած մտնալ տըխուր անցնալը, հրդեհի եւ անբաժի պարկերները՝ հարբերդէն մինչեւ Ադատի վայրերը, գոր հետը կը շրջեցնէ միշտ, եւ որոնք մղած են զինքը հուսկ յօրինելու իր կենսավէպը, ուր այնքան յօրինելու, այնքան բնականութիւն եւ հոգիի սրտառու պատմութիւն կ'ալ։ Կ'արծի ստուգի կարգալ գայն, իրեն հետ անցած մըն ալ վերապրելու համար ինքն սոսկալի օրերը։ Պէտք է կարգալ գայն՝ մա մաւանդ մեր երիտասարդ սերունդը, որ ի լրայն գիտէ Ադատի տնայատմիլ դրուագները, կենդանի գոյնով